

ge dagbøger forhåbentlig senere kan udgives. Indtil det sker, må interesserede forskere rundt omkring Julius Thomsens Plads, hvis de vil vide mere om Hages stilling i tiåret omkring systemskiftet.

Ib Gejl

Niels Klerk m.fl. (red.): *Juristen i satirens og humorens streg. Juridisk Forening 1881-1981*. (Juristforbundets forlag, 1981). 213 sider.

Juraen er vel ikke et erhverv, man umiddelbart forbinder med humor. Så meget desto mere prisværdigt er det, at Juridisk Forening, der har en faglig-selskabelig karakter, har fejret sin hundredårsdag ved at udsende en samling tegninger – i overvejende grad karikaturer – af juristerne og deres hverv.

Den verdensberømte Daumier og den i hjemlige juridiske kredse lige så kendte nordmand Eidem er specialister netop på dette område, men festskriftet indeholder mere end hundrede satiriske juristtegninger fra nær og fjern. I tekstafsnittet fortæller A. Vinding Kruse og Henrik Tamm lidt om den jubilerende forenings historie, og juristen og skønlitteraten Jørgen Mathiassen har fundet frem til mere eller mindre respektløse udtalelser i litteraturen om juristerne.

Det er en sjov bog. Poul Meyer

Knud Voss: *Skagen-skæbner omkring maleren P.S. Krøyer*. (Greens Boghandel, Virum 1981). 16 s.

Der kan være grund til at gøre opmærksom på dette meget fine, lille privattryk, hvor Knud Voss fremdrager et par breve fra samlingen på Skagens Museum. De stammer fra P.S. Krøyers

sidste tragiske år og følges op med nogle oplysninger om den videre skæbne for kvinderne omkring maleren – efter hans død.

Ib Gejl

Georg Brandes: *Levned*. Udgivet med indledning af Tage Kaarsted. (Odense Universitetsforlag, 1981).

Georg Brandes og Emil Petersen. En brevveksling udgivet af Morten Borup. (Lademanns Forlag, 1980).

Georg Brandes er stadig en omstridt person i dansk åndsliv, dog mindre nu end før. Længe var man for ham, eller imod ham. Med sit nye videnskabs- og livssyn greb han hårdt ind i ikke blot borgerskabets, men også de intellektuelles eget liv. Og det bidrog til at foretage vurderingerne, selv når de blev foretaget af så kompetente folk som Vilh. Andersen, der skabte de første store sammenhængende, men noget impressionistiske billeder af Brandes' liv og indsats. Det egentlige videnskabelige studium af Brandes grundlagdes af Paul Rubow i 1916 og videreførtes af bl.a. Harald Rue, Morten Borup, Paul Krüger og sidst, men ikke mindst Sv. Møller Kristensen. De søgte at forstå ham ud fra hans egne forudsætninger og tog afstand fra klicheerne: Brandes som ufolkelig, uden forståelse for Grundtvig; som religionsbespotter og udansk, jødisk københavnersnude; som for lidt radikal, uden nok frisind; som alt for radikal, styrtende fædrelandet i moralsk smuds og fordærv; som utålelig skryder, ligeglad med alle andre end sig selv. For venstrefløjen stod han som talsmand for bourgeoisiet, som en fæl individualist, en åndshovmodig dyrker af overmennesket og vejbaner for nazismen. For højrefløjen var han en amoralsk samfundsstyrter.

Meget store skridt til en uddybet forståelse af Brandes som ung tog Henning Fenger med sin disputats: *Georg Brandes' læreår (1955)* og med bogen *Den unge Brandes (1957)*. Den første viste, hvad Brandes lærte af digterne, historikerne og filosofferne, ikke mindst Taine og Renan, den anden, hvad livet og menneskene i hans omgivelser lærte ham. Fenger brugte den komparative metode i disputatsen, gjorde bevidst Brandes til et produkt af påvirkninger og indflydelser, argumenterende for, at Det moderne gennembrud i nordisk åndsliv først og sidst må forstås som en af Brandes formidlet inspiration fra den franske romantisme o. 1830, der i meget også lå bag Taines og Renans ideverden. Omvendt gjorde Fenger i *Den unge Brandes* dennes personlige forbindelser, især hans kærlighedsforhold til en gift kvinde og hans hårdnakkede kamp mod det småborgerlige Københavns filistrøse forargelse, til gennembruddets egentlige forklaring. Fenger vidste naturligvis meget vel, at der var tale om en vekselvirkning, en dialektik, som han dog ikke fik tilstrækkeligt frem.

Men hans indsats var inspirerende. Han ville ikke ligge under for det tabu, som herskede i dansk humanistisk videnskabelig tradition imod at komme ind på de særdeles private ting i forskerens liv. Traditionen så nemlig denne synsvinkels ledende motiv som et ønske om at snage i intimiteter, som nøglehulskikkeri. Intimsfæren var fredhellig, kunne ikke bidrage til virkelig forståelse af et menneskes indsats, et synspunkt, der var udtryk for dets forkæmperes ulyst til at inddrage deres eget selv i forskningsprocessen.

Nu har den lærde Brandes-forsker Morten Borup i sit 87. år yderligere bidraget til at bryde tabuet ved kyndigt og med indledning og kommentarer at udgive Brandes' brevveksling med den

livslange ven Emil Petersen, en brevveksling, som Fenger brugte i *Den unge Brandes*, og som bidrager til at kaste yderligere lys over den meget store betydning, de private oplevelser og personlige forbindelser spillede for Brandes' oprør. Brevvekslingen tjener desuden til at give et rigt facetteret billede af Brandes' bevægede liv og tegner et menneske, for hvem det i kamp for et bedre samfund og en mere uselvisk mennesketype lykkes at overskride sin egen egocentricitet og nærme sig sit Lord Byronske Kunstnerideal. Den stille eksistens og fra offentlighedens søgelys stedse tilbagetrukne jurist Emil Petersen forsikrede gang på gang sin frembusende og højt beundrede ven om det for fædrelandet og samfundsmentaliteten gavnlige, nødvendige og uselviske i felttoget for Det moderne gennembruds og den frie tankes sejr.

Forbudet mod inddragelsen af forskerpersonligheden i forskningsprocessen var Brandes i øvrigt som ung selv hovedansvarlig for gennemtrumfningen af. Det skete ved kravet til forskeren om at være neutral iagttagere, så forskningen kunne blive så (natur)videnskabelig objektiv som mulig. Dette krav blev mere og mere udbredt i løbet af det 19. og især 20. århundrede i takt med industrialiseringens fremmedgørelse af mennesket og dermed også af forskerne. Selv levede Brandes imidlertid aldrig »op« til kravet (så ville han heller ingen betydning have fået); og det mindre og mindre, jo ældre han blev. I sin egen store selvbiografi, *Levnede I-III (1905-08)*, er han da heller ikke karrig med at røbe personlige og private forudsætninger for sin forfattervirksomhed. Og det gør han også, omend mere skematisk og indirekte, i den korte, prægnante levnedstegning, som han, efter at være blevet kommandør af Dannebrog af anden grad, i 1910 indsendte til daværende kgl. ordenshi-

storiograf Troels-Lund. Heri gjorde han bl.a. opmærksom på, at det først var »Taines og Renans filosofisk-psykologiske behandling af historien, litteraturernes som religionernes, samfundenes som det enkelte menneskes«, der svarede til, »hvad der dengang var mit naturels som min dannelses krav«. Og disse to af romantikken inspirerede forfattere var i høj grad klar over det nødvendige i at forene kunst med videnskab, dvs. lade forskerne selv og deres livsoplevelser og livssyn befrugte deres forskning.

Brandes' levned er nu af den nuværende ordenshistoriograf Tage Kaarsted udgivet i et smukt udstyr, indbundet i helbind, i anledning af Fyens Stiftsbogtrykkeries 210-års fødselsdag, og bogen er med god grund dediceret til Fenger i anledning af dennes 60-års dag. Hele teksten bringes i faksimile på hver af bogens højresider og i trykt form på de tilsvarende venstresider. Og i en kyndig og udførlig indledning får vi berettet den intrikate historie om, hvorledes det kunne gå til, at den radikale høvding kom til at modtage kommandørordenen af anden grad og siden ikke fik storkorset, men måtte nøjes med fortjenstmedaljen i guld og med krone. Problemet var ikke mindst, hvilken dekoration man kunne give Brandes uden at give anledning til for meget postyr og uden at krænke Brandes selv.

Selv om Brandes' Levned ikke giver noget egentlig nyt, som Kaarsted selv gør opmærksom på, skrevet som den er kort efter den nævnte store selvbiografi, er det vigtigt, at den nu udgives i sin helhed, fordi den i afklaret og koncentreret form, uden den bitterhed og det had, der præger store partier af trebindsværket, giver et i det hele balanceret syn på udviklingen i Brandes liv, som han selv så det. For Brandes er trods alt hovedfiguren i Det moderne

gennembrud, der er grundlag for den nuværende humanistiske videnskab i dette land, selv om den siden hans tid er degenereret noget. Ved at læse Brandes' levned og hans spændende brevveksling med Emil Petersen kan man således ikke lade være med at spekulere på, om ikke en hovedgrund til det idag så indskrænkede synsfelt, der præger de enkelte humanistiske videnskabsdiscipliner, ligger i den opdragelse, vi giver den studerende ungdom her i landet. Brandes selv klagede nemlig over, at opdragelsen i hans egen barndom var »altfor abstrakt og den meddelte kundskab uanskuelig« (Levned s. 22), at den livgivende kunstneriske dimension med andre ord svigtede. Det søgte han selv med succes at råde bod på, men uden at vi i dag er i en meget bedre situation, end da han startede.

Det er lige så glædeligt, at en historiker er brudt ind på litteraturens domæne med denne levnedsudgivelse og dermed er med til at nedbryde faggrænserne, som det er vigtigt, at også historikere stifter nærmere bekendtskab med Brandes og ikke nøjes med de trods alt mindre ånder som Erslev og Fridericia. Disse overtog dog i vid udstrækning blot det livssyn, som Brandes var en så vækkende skaber og formidler af. Og livssynets inddragelse i forskningsprocessen er der i dag alt for få forskere, der har blik for det nødvendige i.

Sluttelig er der grund til at håbe, at Kaarsted, som den dygtige udgiver han er, vil påtage sig også offentliggørelsen af den række andre kunstnerselvbiografier, der ligger i ordenskapitlet. Kunsten og kunstneren er kommet til kort over for videnskaben og dens positivistiske dyrkere i dette århundrede, og det er der grund til at afbøde på alle måder, så det romantiske krav om en forening af videnskab og kunst atter kan komme til ære og værdighed. Sker

det ikke, får de humanistiske fag ingen mulighed for at trænge ud til en bredere del af befolkningen og anfægte den i dens meninger og livsstil, sådan som Brandes i høj grad evnede det. Sker det ikke, mister disse fag og deres udøvere deres væsentligste berettigelse, hvad mange af dem er godt på vej til, hvis det ikke allerede er sket.

Leo Tandrup

Erik Helmer Pedersen (red.): *Brev fra Amerika, Danske udvandrerbreve 1874-1922*. (Gyldendal, 1981). 414 s., 30 s. fotografier.

Siden den moderne historieforskning mere og mere er gået væk fra belysningen af personers historie til fordel for »græsroddernes dunkelt oplyste og sammenfiltrede verden« (s. 11) har en arbejdsgruppe ved Københavns Universitet under vejledning af redaktøren Erik Helmer Pedersen beskæftiget sig med udvandrerhistorien. For at få fat i emigranternes egne kilder har gruppen i dagbladet Politiken i 1978 opfordret folk til at lede i deres gemmer efter gamle emigrantbreve. Responsen var stor, og den anmeldte bog er en antologi af de seks givtigste brevsamlinger. Brevskriverne repræsenterer forskellige erhverv, de er landmænd/koner, syersker, fiskere og en jurist, de kommer fra forskellige egne af Danmark (Jylland, Sjælland og Fyn) og bosætter sig også i forskellige dele af USA (Midtvest, Kalifornien og Texas). Dermed er der sørget for en vis spredning for eventuelt at kunne finde nogle almengyldige træk. Et af de mange problemer ved udgivelsen er jo, at disse breve kun er en mindste brøkdel af de breve, som emigranter sendte hjem. Bogen indledes da også med en redegørelse for de mange problemer og tanker, der knytter sig til en sådan udgivelse, hvor der både belyses f.eks. bre-

venes pulleffekt, udvandringens baggrund og omfang, udvandrerens skæbne i USA historiografisk set, brevenes kildeværdi, nogle tanker om hvordan man evt. kan rubricere brevenes indhold samt udgiverproblemer og nogle kort over skribenters herkomst, og hvor de slog sig ned i USA. Det forekommer mig dog, at EHP ligesom har villet tilgodese for mange aspekter, han har også henvendt sig for fraterniserende til en bred læserskare: f.eks.: »Dog skulle det ikke være umuligt for en udenforstående læser at pejle sig ind på de sjælelige vibrationer, som dengang som nu forplanter sig videre fra de blegnede dokumenter. Retskrivningspedanter og personer, der i det hele taget lider af æstetisk overfølsomhed, vil her få brug for den røde blyant. Den tanke ligger dog ikke så fjernt, at der i disse »almuebreve« eksisterer en kortere – og lettere farbar – vej til hjertets inderste lønkammer, end tilfældet vil være, når en intellektuelt trænet brevsriver giver sig til at tolke sig selv.« (s. 23). Og følgende passage føles lidt mærkeligt, efter henvisning til Hvidts disputats. »Skulle den tanke at læse en doktorafhandling virke afskrækkende, kan i stedet henvises til hans populærhistoriske sammenfatning »Danske veje vestpå – en bog om udvandringen til Amerika« (1976)«, (s. 16).

Efter denne kalejdoskopagtige indledning følger de 6 brevsamlinger, hver med sin udgiver, indledt med lidt baggrundshistorie for brevsriveren/ne og afsluttet med en efterskrift, der prøver at trække nogle linjer op, samt noter og nogle fotografier. Det drejer sig om

1. Fra tjenestekarl til repræsentant. Hans Madsen Kokjers breve fra Iowa og Nebraska 1874-1918 (ialt 85 breve). Den pågældende udvandrer 1874 fra Andst ved Kolding til Clarks, Nebra-